

1974

**Calender
Romontsch**

Nossas universitads: esser e malesser

da prof. Bernard Cathomas, Breil/Cuera

Il malruaus studentics dils davos onns han alarmau ina vasta publicitad e semnau disfidonza, malaveglia e pregiudezis. Biars sentenzieschan en moda pauschala tut quels students che vulan mo «demonstrar enstagl de studegiar» e mo paucs ein entras ils disturbis studentics vegni confruntai culs vers problems dils students e dell'universitad. Ils mieds della massa e las organisaziuns studenticas ein ils davos onns sedai breigia de derasar in maletg objectiv della situaziun, beinsavend che nunenconuschientscha ei il bia il motiv dellas reacziuns nungiustificadas e violontas. — Allas universitads constatesch'ins oz bia, fetg bia malesser. Ils students piteschan en emprema lingia giudlunder ed ein stai prompts ded ir sin via e demonstrar per contonscher migliur. Las demonstraзиuns studenticas ein pia buca il motiv dil malesser, mobein la consequenza. Per saver cumprovar quella constataziun lein nus empruar ded analisar la situaziun e presentar ils differents facturs che caschunan il malesser existent.

Las scolas aultas svizas

Nus havein en Svizra duas scolas aultas federalas: las scolas aultas politecnicas a Turitg e Losanna; siat universitads cantunalas: Basilea, Berna, Friburg, Geneva, Losanna, Neuschatel e Turitg e la scola aulta per scienziass economicas e socialas a Sogn Gagl, purtada da cantun e marcau ensemen. Denter las ulteriuras instituziuns cun caracter de scola aulta ein de menziunar: ils seminaris teologics en mintga uestgiu, las scolas aultas per musica (conservatoris ed academias) en plirs marcaus, las scolas d'interprets sco era

ils tecnicums (HTL) e las scolas aultas per economia ed administraziun (HWV) ch'ein denton en emprema lingia era scolas professiunalas.

Excepiu l'universidad de Basilea, fundada avon varga 500 onns (1460), dateschan tut las universitads svizras dil davos e de nies tschentaner. Il spért liberal e l'influenza dil renomau scenziat Wilhelm von Humboldt han dau la concepziun fundamentala. L'universidad fuva destinada per ina elita filosofica fetg selecziunada e steva plitost ellas neblas, lunsch naven dil cunfar quotidian e ded interess utilitaristics. Il student vegneva scolaus els roms humanistics e buca preparaus per ina clamada speciala. Ils cuosts d'ina universidad eran da lezs temps relativamein mudests; pintgas bibliotecas tunschevan pils paucs students; ils instruments ed indrezs per las scienziass naturalas eran sempels, gie primitivs, ed ils professers, il bia pagai mal, stuevan secuntertar cun semplas localitads. Professers e students s'enconuschevan e seconversavan savens en relaziuns amicablas, politica-mein perina el combat per las ideas naziunalas. Aschia eran las relaziuns aunc dil temps che Giachen Casper Muoth ed enzacons paucs auters Romontschs studegiavan e fagevan lur fiastas.

Els decennis entuorn 1900 ha la situaziun plaunet entschiet a semidar ed oz eis ella semidada da rudien. In patratgi mo vid igl augment rapid della populaziun e dil diember de students, vid il progress triumfal dellas scienziass naturalas e della tecnica, vid specialisaziun e nova funcziun della scienza el process de produczion. Las quater facultads classicas: teologia, giurisprudenza e surtut medischna e filosofia ein oz surcargadas cun entiras retschas roms magari fetg differentes. Filosofia, psicologia, pedagogica, didactica, sociologia, historia, tut ils lungatgs (romanistica, germanistica, anglistica . . .), musica, politica, schurnalistica, etnologia, art, archeologia appartegnan p. ex. alla facultad filosofica I; tut las scienziass naturalas e la matematica, fisica e chemia formeschan la «nova» facultad filosofica II. Mintga rom ei

oz bunamein ina scienza per sesez, mintga scienza lavura tenor novas metodos. Seminaris ed instituts cun rehas bibliotecas e carischia apparatusas ein oz indispensabels per tener petg al al svilup della scienza sin terren internaziunal. Malgrad las midadas radicalas ein las structuras organisatoricas dellas universitads restadas per la plipart las medemas sco pli baul e las metodos de docir quellas dil 19avel tschentaner. En quella discrepanza schai in dils motivs principals dil malesser universitar.

Novas pretensiuns all'universitad

La scolaziun universitara ha oz in scopo bein definiu. Ins spetga che l'universitad scoleschi il cader superiur e mesaun e separticipeschi alla scolaziun dils carschi e dell'entira populaziun. Denter l'universitad e la societad exista oz ina schinumnada «interdependenza»: ils resultats della scienza ston esser pil bien dell'entira societad ed ils studis orientai tenor las pretensiuns della pratica. Denton, duei ed astga in'universitad, finanziada dil maun public, per exempel scolar chemichers ch'ein — grazia a lur savida — sco fatgs pils basegns dell'industria e ton sco destinai per augmentar il profit privat mo d'ina certa gruppa? Aschia ei l'universitad en in dilemma permanent, stuend adina dustar interess puramein privats e tuttina tgirar in modus de scolaziun corrispudent allas pretensiuns della societad moderna. Igl ei deplorablamein mo memia savens aschia che la scienza vegn denaturada e contonscha ella realitad buca igl effect ch'ina nova generaziun spetgass. Resultats scientifics san numnadamein era survir a scopos nunhumans sco p.ex. alla producziun de bumbas, alla manipulaziun de consuments... E tgei gidan era ils pli concis models per sliugar conflicts ella societad, sche politichers e tecnocrats prendan vinavon decisiuns arbitrarias, tgei nezegian ils pli stupents plans ded architects idealists, sche risguards de calculaziun ed auters

impedeschan la realisaziun? L'idea securarla buca culla realitad e quella situaziun schendra malesser.

La carschen dil diember de students

L'universitad ei oz buca pli refugi e l'atmosfera sin las biaras universitads tut auter che persunala. L'universitad de Turitg dumbra persula gleiti tonts students e studentas sco il cumin della Cadi e de Rueun ensemen habitonts (ca. 10 000). Ch'in student sa vegnir catschus abandon en l'anonimitad d'ina tala massa fa strusch surstar, e con reduci ils contacts persunals denter students e docents ein en certas facultads pon ins s'imaginar, sch'ins sa che la proporziun student: docent stat a Turitg ella facultad de giurisprudenza 53:1. Atmosfera «familiara» anfl'ins oz silpli aunc en lecziuns de teologia ni en seminaris sur de temas marginals, denton strusch ella germanistica, historia, economia e.a. Tgi smarveglia ch'igl esser student ei magari in «mal esser»!

Ils davos 100 onns ei il diember de students carschius da 1575 sin 42 092. Motiv de quei svilup ei buca mo la carschen della populaziun. La migliuraziun dil sistem de stipendis e la beinstonza generala, la decentralisaziun dellas scolas medias ed ina migliur digl entruidament de clamada han possibilitau il studi ad ina pli vasta part della populaziun. En consequenza dell'emancipaziun ein era las femnas representadas meglier sin l'universitad (1890 mo 26; 1970 gia 6737 studentas!). Motiv principal della carschen ein denton franc las midadas sociologicas dils davos decennis. Pli e pli semuoss'ei che lavurs entochen oz exequidas da buca academichers pretendan pil futur ina scolaziun pli profunda. La tecnisaziun e mecanisaziun damondan pli concisas enconuschientschas, mo era la midada naven dall'agricultura all'industria ed al commerci e surtut la gronda impurtonza sil sector economic terziar (administraziun, planisaziun, scolaziun, survetschs publics) pretendan ina scolaziun pli solida.

Umens dil fatg manegian ch'il diember de students e studegiai vegni aunc a stuer sedublegiar ils proxims decennis per satisfar allas pretensiuns della societad moderna. Factum ei che la quota de students stat en Svizra considerabla-mein sut il diember paregliabel d'autras tiaras industrialas europeas. E tuttina va ei mintgaton la tuna ch'ei detti eventualmein gia alla fin de quest decenni memia bia studegiai e che nus hagian lu forza — sco oz la Suezia — docters della filosofia sco meina-taxis e filologs patentai sper las machinas da furar en las fabricas. Professor Kneschaurek — in um cumpetent en talas damondas — refutescha denton tals dubis e prognostizescha in bien futur pils academichers. Talas prognosas contradictoricas tradeschan denton la malsegirtad e muossan, con difficil igl ei de far in maletg era mo dil maneivel futur. Il student vegn inquietaus entras las prognosas, sa survegnir tema dil futur e beinenqual resignescha. — La damonda cardinala ei, co nossas universitads vegnan a dar damogn allas massas, pertgei culs students creschan denter auter era ils

cuosts

El decenni dils 1958 tochen 1969 ein las expensas per tuttas scolas aultas svizras carschidas per ca. 400% sin varga 600 milliuns. Las finanzas per las scolas aultas ein dapi onns in politicum d'emprema classa e la summa numnada fa forza aunc daplì schliet saun a quels ch'ei sceptics enviars las universitads. Igl ei denton interessant de veser che la facultad de medischina laguota persula $\frac{1}{3}$ de quella summa, ferton che las «bienmarcau» facultads (teologia, giurisprudenza, ciencias economicas/socialas e filosofia I) cuostan — malgrad il diember de students treis ga pli aults — mo $\frac{1}{10}$ dell'entira summa. Entochen 1966 han ils cantuns pudiu dar persuls damogn allas pretensiuns finanzialas. La confederaziun ei denton stada necessitada de subvenziunar las univer-

sitads cantunalas e quei cun summas adina pli aultas. Il problem politic inherent vegn discussiunau intensivamein: piardan ils cantuns buca tec a tec lur suveranidad entras il sustegn finanziel della confederaziun? El futur vegn ei denton strusch ad ir senza empau pli pauc federalissem ed in tec dapli centralissem e quei sil sectur della scolaziun insumma. Coordinaziun e cooperaziun vegnan screttas grond. Sin palancau federal ein per quei intent pliras instituziuns vegnidas scaffidas, ed ins quenta de saver realisar ina variaziun practicabla dil schinumnu federalissem cooperativ.

Refuormas dils studis

Las novas metodas scientificas, las funcziuns midadas della universitad e surtut la massa de students pretendan novas fuormas pils studis. La lecziun magistrala d'in professor avon tschiens students, trasmessa sur aultplidaders en pliras salas, cuntenta buca pli. Cudischs scientifics de tuttas sorts porschan oz la materia en moda meglier surveseivla pils students, ein gie per bia buca tut ils professers cun reputaziun scientifica era aunc buns didactichers e scolasts. Ils students vulan fugir l'anonimitad, els vulan discussiunar e collaborar cul professor. La lavur en pintgas gruppas, che vegn adina punctuada pli fetg, pretenda in massiv augment dil diember de docents e cun quei novs cuosts. Ins discuora era dil studi programmau ch'il student savess far a casia grazia als mieds moderns sco televisiun, film, cassetas e buns cudischs de scola. In student della facultad filosofica ei dil reminent gia oz in autodidact; el sto per la plipart sez anflar la via entochen als examens finals. — Megliera introducziun dils students giuvens, pli bia examens parzials, pli grondas pusseivladads ella combinaziun dils roms e surtut scursaniziun dils studis ein ulteriuras pretensiuns della refuorma dils studis. Ils temps de studi ein memia liungs. In chemicher studegia savens 20 semesters tochen la

promoziun, in miedi el meglier cass 13 semesters tochen igl examen statal ed in scolast gimnasial drova 12—14 semesters naven della matura tochen il dr. fil. Il Cussegl scientific svizzer fa claras propostas pil futur: Ils studis dueien vegnir diversificai ed adattai meglier als differents intents. Pli clar che tochen dacheu duei vegnir differenziader in **studi normal** che duess intermediar enteifer otg semesters las enconuschentschas essenzialas per ina clamada ed in **studi supplementar**, dedicaus alla perscrutaziun e specialisaziun sco premissa per in doctorat e carriera academica. Per ina tala repartiziun flexibla ed intensificaziun dil studis ein era ils students. Cun tutta detschartadadenton cumbattan els ina reforma puramein tecnocratica che less tenor criteris d'efficienzia far ord l'universitad ina vera scola mo cun stress de lavur e stinschentatuttas acziuns buca integradas el studis. Studegiar vul numnadamein era dir semadirar, anflar temps per sesez, per s'occupar cun problems de nossa societad e sviluppar in senn critic che lubescha de perseguitar il quotidian ord ina certa distanza.

Novas leschas universitaras

Pér avon paucs onns han ils cantuns d'universitad entschiet cun las preparativas per la revisiun dellas leschas universitaras che dateschan per part aunc dil davos tschentaner e corrispundan capeivlamein buca pli allas pretensiuns ded oz. Ils sbozs dellas cumissiuns competentas han provocau gronda discussiun, malruaus e cunterpropostas e mo Friburg e Neuschatel san registrar resultats concrets cun lur novas leschas universitaras. Quals ein ils puncts cardinals della discussiun?

Las universitads vulan esser autonomas. Ils cantuns che pagan punctueschan denton era lur cumpetenzas. La sligiazion füss forsa ina lescha globala cun certas directives. Las universitads duessen saver determinar sezzas ils detagls. —

Las facultads existentas ein surcargadas e pauc moviblas e savessen forsa vegnir remplazzadas entras in sistem de pintgas partiziuns che possibilitass meglier studis interdisciplinars. Ils studis ein aschi specialisai ch'ins lavura magari in sper l'auter ô. Pauc efficienta ei surtut l'administraziun universitara. Il rector — tochen uss per regla mo 1—2 onns en uffeci — stuess saver star pli ditg sin posta per garantir ina certa continuïtad e per saver secudischar da rudien culs problems multifars ch'el sto sligiar, pertgei in rector ei buca pli mo ina figura decorativa. Ulteriuramein cumpeglia il senat, quei ei il parlament universitar, memia bia commembers per perseguitar activamein la politica universitara e duess vegnir remplazzaus entras in gremi pli pign e pli movibel. — Ils slogans ils pli frequents ella discussiun ein **democratisaziun** e **trasparenza**. La hierarchia professorala sto svanir per garantir a tuts members dell'universitad il dretg de conceder e cooperar. Els gremis decisivs dueien buca mo ils professers principals haver in plaid, mobein era ils docents auxiliars e privats, ils assistents e students. Tuts cumpigliai dueien astgar saver tgi che pren las decisiuns e sin fundament de tgei criteris. Surtut sto ina informaziun permanenta activar igl interess public per damondas dell'universitad.

Ils quitaus dils students

Rodund 30% de tut quels ch'entscheivan in studi cun curascha e speranza contonschan mai ils examens finals. Els disgeschan il bia buca perquei ch'els satisfan individualmein buca allas pretensiuns tschentadas, mobein perquei ch'els piteschan dalla anonimitad, dals stress e dal squetsch finanziaal. Il survetsch psicologic dell'universitad de Turitg schazegia che 5—10% dils students enquerien oz cussegl psicologic en damondas persunalas. Surtut students ord regions della tiara battan aunc en semesters avanzai encun-

ter retenientschas de s'exprimer e piteschan da sentiments d'inferiuradad.

Treis temas centrals occupeschan students e publicitad:

Il^s stipendis

Disfidonza e magari schizun scuidonza regian el pievel arisguard stipendis e stipendiats. Ins tema magari ch'enqualin sappi s'enrihir sillas costas dil cuminesser e smarschanar entuorn silla universitads senza quitaus financials. Enzacontas cefras duegien mussar la situaziun reala:

In studi universitar cuosta oz per in student buca maridau — tenor indicaziuns el «Guid studentic svizzer» — 10 000—12 000 francs ad onn. In studi de tschun onns ei la media e cuosta pia entuorn 60 000 francs. Duei la famiglia purtar persula quei buordi financial, duei il student far deivets (e co?) ni duei il stadi surprendre silmeins in ton dils cuosts? Ins sto considerar che quel che studegia oz renunzia sin bia che ses camerats buca students san prestar senz'auter e ch'el metta in di sias enconuschientschas a disposiziun all'entira societad sco giurist, miedi, teolog, scolast... Las pagas dils studegiai ein oz ella media buca fetg bia pli aultas che quellas d'in capavel buca studegiau e cul sistem fiscal progressiv restituescha quel della paga gronda en paucs onns ils stipendis retratgs ed aunc bia dapli. —

Cons stipendis dat il cantun Grischun? Entochen 1972 era la tariffa maximala per stipendis a students dellas scolas aultas 4 000 francs ad onn. Cun 1973 ei quella summa maximala vegnida augmentada sin 7 200 francs per in student buca maridau. Igl onn 1971 ha nies cantun impundiu per stipendis a 366 students de scol'aula 670 500 francs, intragliauter pia ca. 1 831.— francs per stipendiat. Cun quella cefra — che munta franc in cert agid, mo ch'ei en paregl cun las expensas annualas d'in student plitost pintga — figurescha il cantun el 17avel rang denter ils 25 cantuns (e mezcantuns) svizzers.

Il cantun Turitg — egl'emprim rang — impunda el medem temp 5 222.— francs intragliauter per stipendiat. Quella enorma differenza denter ils dus cantuns muossa la problematica dil sistem de stipendis, studegian gie biars Grischuns all'universitad de Turitg, denton buca cul sustegn finanziel paregl a lur commilitons. Ils students vesan en quei fatg ina certa malgiustia e pretendan medems dretgs per tuts. Sut il motto democratic: «medemas pusseivladads per tuts» han ils students lanzau ina iniziativa cul project per ina nova moda de finanziar ils studis (model de Losanna). In fondo statal duess remplazzar il sistem de stipendis existent cul scopo de finanziar igl'entir studi a scadin student e studenta maioren. Terminaus il studi, duess quel che ha profitau de quei fondo restituir — sche pusseivel — la summa retratga e dapli, sch'il studi ha possibilitau ad el in post cun entradas ordvart grondas. En siu rapport al parlament s'exprima il Cussegl federal en moda plitost negativa sur dil project. Ils students quantan uss aunc cul parlament e la finala vegn il pievel — forsa gia 1974 — ad haver il davos plaid. Franc ei il project buca perfetgs, per ils students ord nossas regiuns savess el denton esser in fetg grond agid.

Il «*numerus clausus*»

Entochen oz ha la matura, ni — per certs studis — era la patenta de scolast, garantiu access all'universitad. El futur savess quei denton semidar. Per certs studis vegn lu forsa mo in diember restrenschiu de tut ils interessents recepius. Ils dus impurtonts motivs per talas mesiras ein clars: Il diember d'interessents per ina certa clamada ei pli gronds ch'il diember de plazz de studi avon maun. Las universitads stuessen en quei cass vegnir engrondidas per possibilitar a mintgin in studi tenor ses giavischs. Cul «*numerus clausus*» sa il stadi denton era direger la fiera de lavur dils proxims onns. Teman ins p. ex. d'haver en zacons onns memia bia

miedis, restrensch'ins il diember de quels che san studegiar medischina. Fetg sempel! Denton cheu entscheivan ils problems e la politica. Igl ei ordvart grev de prognostizar cons miedis nossa societad drova el futur. Ei dependa denter auter, tgei peisa ch'ins vegn a dar al providiment medicinal della populaziun e con ch'il stadi ei en onns prompts d'impunder per caussas sanitaras. Tener oz a bass il diember dils students de medischina per in di saver tener ault ils prezis — muort scartezia de miedis — fuss in afrunt encunter nies stadi social.

Duess in numerus clausus stuer vegnir introducivus, quals fussen lu ils criteris per recepir ils ins students e buca acceptar ils auters? Duei il meglier attestat de matura decider? Mo qual ei il meglier attestat en vesta dellas differentas pretensiuns en las diversas scolas? — Risguardar mo certas regions fuss per biars ina malgiustia, preferir ils interessents pli vegls fuss ignorau giuvens forsa era capavels e trer la sort fuss ton sco in bancrut della politica de scolaziun. Pli plausibels para in examen de recepziun ded esser, mo forsa stuess gia la scola media selecziunar meglier e dar a pli paucs la matura. Cun talas damondas s'occupeschan oz las empremas instanzas sil sectur de scolaziun, pertgei sch'il diember de students crescha vinavon e las autoritads fan buca enorns sforzs per augmentar la capaciad de nossas universitads, lu ei in numerus clausus franc inevitabels. Gia oz pretendan tuttas universitads ina preannunzia pils students de medischina per saver reparter ils interessents sin las universitads che han aunc plaz e gia oz exista en Svizra per part in numerus clausus «zuppau», applicaus entras examens fetg selectivs gia all'entschatta dils studis. Biars crodan ed elegian lu in auter studi, nua ch'ei dat aunc plaz avunda. Il problem principal denton resta: Scadina fuorma dil numerus clausus violescha il dretg persunal d'eleger in studi tenor agen giavisch e gust.

Igl engaschament politic dils students

Ils onns della gronda mobilisaziun politica dils students — la fin dils anno sissonta — ein vargai. Aunc oz virulents denton ei igl engaschament politic en grondas retschas studenticas e gest quei engaschament caschuna il pli savens malruaus e disfidonza el pievel. Tgei vulan ils students? Deplorablamein vendan ils mieds della massa mo memia savens las opras d'enzacons paucs sco acziuns de tuts e derasan malaveglia era encunter quels che s'engaschan sper lur studi per la buna caussa. Els zulers dellas universitads pendan adina novs placats de protest encunter dictaturas, uiaras, malgestadads ed insufficienzas de nossa societad. Senza schanetg portan las gasettas studenticas cass concrets nua che nossa democrazia disgescha, provocheschan cun massiva critica la discussiun e schendran in «saluteivel malruaus». L'intenziun dil protest studentic ei il bia nobla, sur dellas fuormas dil proceder san ins magari disputer. Franc ei denton ch'il malesser denter ils students ha sias ragischs en nossa societad e che l'universitad ei mo il catalisatur. La resignaziun ed il desinteress general en grondas parts dil pievel ein in prighel, oravontut per nossa democrazia ed igl alarm dils students ils davos onns ei forsa tuttina buca staus mo negativs, pertgei nus restein quei che nus essan mo sche nus s'adattein permanentamein; e nus mantenin quei che nus havein, mo sche nus augmentein ei continuadamein. Quei ei ina veglia verdad. E sche ils giuvens, e surtut ils students, ein buca prompts per quei process, tgi lu?